

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ЖИТОМИРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Затверджено:
Наказ управління освіти
Житомирської міської ради
№ 439 від « 13 » 10 2016 р.

Навчальна програма з позашкільної освіти
художньо-технічного профілю

«Художнє конструювання»
Основний рівень 3 ріки навчання

Автор: Карабенкова Сніжана Петрівна,
керівник гуртка «Художнє конструювання»

Місце роботи: Житомирський міський центр
науково - технічної творчості
учнівської молоді

Адреса: ЖМЦНТТУМ,
вул. Пушкінська, 19,
м.Житомир,
10014,
т. 8 (0-412) 22-56-97

Пояснювальна записка

В наш час, щедрий грандіозними досягненнями науки, техніки та творчої думки, коли перед людиною відкриваються широкі простори всесвіту, особливо гостро встає питання щодо виховання нової людини, щодо розвитку в неї творчої уяви, вміння розміркувати, мислити самостійно, без чого стає неможливим оволодіння досягненнями світової науки та просування її вперед.

Одним із важливих параметрів повноцінного та гармонійного зростання особистості є її здатність творити. Розвиток цього творчого потенціалу покладається як на шкільну так і на позашкільну освіту.

Універсальними у вирішенні завдань художнього й особистісного розвитку дітей, громадського та духовного становлення підростаючого покоління є заняття художнім конструюванням. У процесі малювання, ліплення та конструювання вихованці набувають активності, самостійності й ініціативності, у них виховуються товариські відносини, почуття взаємодопомоги та взаємоповаги.

Метою програми є формування компетентностей особистості засобами художнього конструювання.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями, які стосуються образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва та художнього конструювання.
2. Практичної, що сприяє оволодінню навичками живопису, графіки, конструювання, скульптури, декоративного мистецтва.
3. Творчої, що забезпечує формування творчих здібностей: спостережливості, відчуття масштабу, кольору та пропорцій, художньо-образного сприйняття побаченого та його творчого відображення засобами мистецтва, варіативності та асоціативності.
4. Соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку;

популяризації народних промислів.

Програма інтегрує знання гуртківців з образотворчого мистецтва, історії, народознавства, художньої праці, креслення.

Програма основного рівня розрахована на три роки навчання.

На опрацювання навчального матеріалу відводиться така кількість годин: перший рік навчання - 144 год., другий – 216 год., третій – 216 год. (відповідно по чотири та шість годин на тиждень. Кількісний склад груп 10-15 учнів.

На першому році навчання діти знайомляться з простими елементами ліплення, паперопластики, навчаються поєднувати та змішувати кольори, передавати кольорами настрій та поєднувати реальність з людською уявою. Також вчать створювати композиції, проводять пошукову роботу по поглибленню знань даного мистецтва, вчать готувати та проводити виставки і давати аналіз робіт.

Другий рік навчання проходить з більшим поглибленням знань про кераміку та інші види декоративно-прикладного мистецтва. Діти розширюють знання про властивості глини, виготовляють сувеніри, пишуть писанки, ознайомлюються з Петриківським розписом, складають ескізи для виконання виробів. Діти розширюють світ тонів, утворюють свої кольори. Вихованці вчать виготовляти картини способом накладання тканин «колаж», оформлювати їх власноруч. Гуртківці беруть участь у обласних та всеукраїнських конкурсах, проводять виставки та обговорюють роботи з відзначенням кращих.

Протягом третього року навчання учні вчать розрізняти види, жанри образотворчого та інших візуальних мистецтв. Володіти різними техніками виконання малюнку, живопису, ліплення та паперопластики а також техніками : колаж, вітраж та декупаж. Розуміти конструкцію предметів; використовувати допоміжні лінії при їх побудові. Виявляти об'єм предметів на папері за допомогою тону .Передавати складні кольорові відношення, наближені до натури. Знаходити колористичне рішення роботи, підбирати гармонійні сполучення кольорів. Вміти аналізувати твори мистецтва і

продукт власної творчості. Мати поняття про «стиль» у мистецтві. Будувати практичну творчу роботу в певній стилістиці. Дітям, які успішно опанували програму за рівнями навчання, видаються свідоцтва про позашкільну освіту.

Протягом трьох років навчання у гуртку, вихованці реалізують свої можливості, розширюють кругозір в сфері художньої творчості, вчаться спілкуватися та поважати працю вчителя, своїх товаришів-гуртківців.

Головним досягненням навчання є розвиток у дітей внутрішньої культури, творчої активності, навичок самооцінки та самоконтролю, пізнавального інтересу до історії та культури рідного краю, виховання духовності і моральності, патріотизму, шанобливого ставлення до природи.

Основними методами діагностики передбачуваних результатів є опитування, анкетування, тестування дітей та батьків, екскурсії до музеїв і виставки декоративно-прикладного мистецтва з метою дослідження вражень дітей, та збудження у них творчих ідей.

Основними формами контролю отриманих результатів є самостійна та колективна робота гуртківців; перевірка теоретичних знань методом опитування, бесід, дискусій; проведення виставок дитячих робіт; конкурсів і змагань на визначення кращих виробів.

У програмі передбачено індивідуальну роботу з вихованцями згідно Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 11. 08. 2004, №651.

Програма є орієнтовною, а тому керівник колективу може вносити до її змісту зміни та доповнення, плануючи свою роботу з урахуванням інтересів гуртківців, стану матеріально-технічної бази закладу. Кількість годин та їхній розподіл за темами програми також є орієнтовним. Керівник колективу може сам визначати доцільність такого розподілу і вносити до програми відповідні корективи.

**Орієнтовний навчально-тематичний план
(перший рік навчання)**

№ з\п	Тема	Кількість годин		
		Всього	Теорія	Практика
1	Вступне заняття	2	2	-
2	Основи кольорознавства	8	2	6
3	Орнамент та декор	8	2	6
4	Декоративна соломка	12	4	8
5	Композиції з природного матеріалу	10	2	8
6	Витинанка	8	2	6
7	Листівка, марка	6	2	4
8	Аплікація	8	2	6
9	Монотипія	8	3	5
10	Писанка	14	4	10
11	Паперова пластика	6	2	4
12	Ліплення з пластиліну та тіста	10	3	7
13	Рисунок	8	2	6
14	Конструювання з паперу	10	3	7
15	Композиція в техніці мозаїка	8	2	6
16	Бісероплетіння	6	2	4
17	Пап'є- маше	10	3	7
18	Експерсії	2	2	-
	Всього	144	44	100

Зміст програми

1. Вступне заняття

Організаційні питання. Знайомство з групою. Програма роботи гуртка. Правила техніки безпеки, при роботі з ріжучими та колючими інструментами. Демонстрація виробів, передбачуваних програмою.

2. Основи кольорознавства

Теорія: Ознайомлення з основними кольорами спектру. Колористичне коло. Колір контрастний та колір доповнюючий. Символічне значення кольорів в декоративно-ужитковому мистецтві. Теплі та холодні, ахроматичні і хроматичні кольори.

Практика: Малювання теплими та холодними кольорами фарби. Малювання фруктів та овочів гуашевими фарбами в стилі декоративізм.

3. Орнамент та декор

Теорія: Поняття спрощення форм – абстракції, поняття мотиву та орнаменту. Геометричний, рослинний орнаменти.

Практика: Малювання орнаменту вписаного в квадрат. Стрічковий орнамент. Малювання рослинного та геометричного орнаменту для предметів повсякденного вжитку.

4. Декоративна соломка

Теорія: Розповідь про різнотрав'я. Заготівля соломи для роботи. Відбілювання та пом'якшення соломи.

Практика: Виготовлення композиції на геометричну тематику.

5. Композиції з природного матеріалу

Теорія: Заготівля природного матеріалу: листочків, квіточок. Інструменти та матеріали.

Практика: Виконання аплікації з сухих листочків, квітів.

6. Витинанка

Теорія: Історія виникнення і розвитку витинанки. Інструменти і матеріали. Витинанки С.Танадайчука.

Практика: Симетрична та асиметрична витинанка. Виконання складної та комбінованої витинанок.

7. Листівка, марка

Теорія: Історія розвитку листівки. Історія виникнення марки. Закони оформлення листівки, марки. Сучасна листівка та марка в Україні.

Практика: Виготовлення листівки або марки у будь якій техніці зі вибором.

8. Аплікація

Теорія: Поняття аплікації. Аплікація з різних за фактурою матеріалів. Інструменти.

Практика: Виготовлення композиції.

9. Монотипія

Теорія: Поняття «монотипія». Види монотипій. Симетрична та асиметрична монотипії.

Практика: Виконання симетричної монотипії «Метелик». Виконання симетричної монотипії та гра «Образ в зображенні».

10. Писанка

Теорія: Поняття «писанка», «мальованка», «крашанка», «дряпанка», «шкрябанка». Історія писанкарства в Україні. Символічне значення писанок.

Практика: Виготовлення писанок, крашанок, дряпанок, мальованок та шкрябанок до Великодня за традиційними та авторськими мотивами.

11. Паперова пластика

Теорія: Ознайомлення з властивостями паперу. Інструменти та матеріали.
Основні прийоми з папером: торцева стрічка, вигин та згин.
Практика: Виконання роботи на основі основних прийомів роботи з папером.

12. Ліплення з пластиліну та тіста

Теорія: Властивості пластиліну та тіста. Історія виникнення пластиліну.
Поняття форми та кольору. Поняття про ліплення. Змішування та утворення кольорів.

Практика : Виготовлення геометричних фігур. Виріб “Кошик з грибами”.
Виріб “Равлик Павлик”. Виготовлення котика з тіста.

13. Рисунок

Теорія: Поняття «рисунок». Різниця між поняттями «рисунок» та «малюнок».
Основні види рисунку: контурний, тональний, лінійно-конструктивний. Види штриха.

Практика: Малювання натюрморту з фруктів та предметів побуту.

14. Конструювання з паперу

Теорія: Поняття про конструювання з паперу. Архітектура. Ракети. Спутники.

Практика: Виконання будинків, ракет, супутників з паперу.

15. Композиція в техніці мозаїка

Теорія: Поняття «мозаїка». Інструменти та матеріали.

Практика: Створення портретів казкових героїв. Композиція «Квіти».

16. Бісероплетіння

Теорія: Історія та виникнення бісеру. Інструменти та матеріали.
Ознайомлення з схемами.

Практика: Виконання простих фігурок з бісеру. Квіти та дерева.

17. Пап'є-маше

Теорія: Поняття «пап'є-маше». Коло використання виробів з пап'є-маше. Поняття об'єму, просторової форми.

Практика: Виконання посуду в техніці пап'є-маше за ескізом, виконаним раніше.

18. Екскурсія

Підготовка до екскурсії. Відвідування виставок образотворчого мистецтва або краєзнавчого музею м. Житомира.

Орієнтовний навчально-тематичний план (другий рік навчання)

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		Разом	Теорія	Практика
1	Вступне заняття.	2	2	-
2	Вироби з природних матеріалів	18	4	14
3	Петриківський розпис	20	4	16
4	Українська народна лялька	24	4	20
5	Кераміка	20	4	16
6	Коллаж	28	6	22
7	Писанкарство	20	2	18
8	Вишивка стрічками	24	4	20
9	Розпис по склу. Імітація вітражу	24	6	18
10	Квілінг	16	4	12
11	Вишивка нитками та бісером	20	6	14
	Всього	216	46	170

1. Вступне заняття

Ознайомлення з програмою роботи гуртка. Демонстрація зразків виробів. Правила поведінки учнів під час занять і під час перерви. Інструменти, матеріали та пристрої, необхідні для роботи.

2. Вироби з природних матеріалів

Теорія: Ознайомлення з природним матеріалом. Інструменти та матеріали. Особливості роботи з природним матеріалом.

Практика: Виконання аплікації з сухих листочків, квітів. Виконання об'ємних іграшок, брелоків, рулончиків.

3. Петриківський розпис

Теорія: Історичні відомості. Інструменти і матеріали. Елементи петриківського розпису.

Практика: Складання рослинного орнаменту на основі Петриківського розпису. Малювання листочків, квітів, комах.

4. Українська народна лялька

Теорія: Національні традиції виготовлення ляльки та регіональні особливості її оформлення. Поняття про український народний костюм, його елементи, вишивка. Лялька мотанка.

Практика: Виконання народної ляльки в регіональних костюмах. Виконання ляльки мотанки.

5. Кераміка

Теорія: Мистецтво, народжене вогнем. Розвиток кераміки в Україні. Інструменти та матеріали. Особливості виконання підсвічника. Димківська іграшка. Іграшки-свищики.

Практика: Ліплення казкових персонажів. Виконання підсвічника. Ліплення Димківської іграшки, іграшки-свищика.

6. Коллаж

Теорія: Художні та декоративні можливості техніки коллаж. Історія виникнення. Матеріали та інструменти, які використовуються при роботі. Особливості виконання коллажу.

Практика: Виконання декоративних панно з тканини, паперу та ниток.

7. Писанкарство

Теорія: Історичні відомості. Інструменти та матеріали. Писанкарство-закодована мова народу. Поняття «мальованка», «шкрябанка», «крашанка та дряпанка», «писанка». Писанка способом «витравлення».

Практика: Виконання писанок, мальованок, крашанок, дряпанок, шкрябанок. Виконання писанок способом «витравлення».

8. Вишивка стрічками

Теорія: Історія виникнення вишивки стрічками. Основні стібки у вишивці. Вміння підбирати кольорову гамму стрічок. Інструменти та матеріали. Практика: Вишивання простих квітів, листочків. Виконання складної композиції.

9. Розпис по склу. Імітація вітражу

Теорія: Історія виникнення розпису. Історія виникнення вітражу. Прийоми виконання. Інструменти і матеріали

Практика: Виконання розпису на склі. Виконання вітражу.

10. Квілінг

Теорія: Історія виникнення поняття «квілінг». Особливості виконання квілінгу. Два прийоми виконання. Інструменти та матеріали.

Практика: Виконання простих листочків, пелюсток квітів. Складання композиції.

11. Вишивка нитками та бісером

Теорія: Історія виникнення бісеру. Історія вишивки нитками. Різні прийоми вишивання з бісеру та ниток. Інструменти та матеріали. Складання схем за власним задумом.

Практика: Вишивання композицій з бісеру. Вишивання серветок нитками муліне. Вишивання композицій.

Орієнтовний навчально-тематичний план (третій рік навчання)

№ з\п	Тема	Кількість годин		
		Разом	Теорія	Практика
1	Вступне заняття	2	2	
2	Малюнок.	24	4	20
3	Живопис	32	5	27
4	Композиція.	48	8	40
5	Скульптура.	20	4	16
6	Паперопластика.	32	6	26
7	Розпис на склі. Вітраж	12	2	10
8	Декупаж	10	2	8
9	Коллаж	14	2	12
10	Психологічні тести-малюнки	6	3	3
11	Вироби з різних матеріалів	12	3	9
12	Заняття в музеях, на виставках	6	6	
Разом		216	47	169

1. Вступне заняття

Ознайомлення з програмою роботи гуртка. Демонстрація зразків виробів. Правила поведінки учнів під час занять і під час перерви. Інструменти, матеріали та пристрої, необхідні для роботи.

2. Малюнок

Теорія: Поглиблення знань з перспективи. Вивчення анатомії людини через практичну роботу. Вивчення теорії побудови тіней через практичну роботу. Передача об'єму предметів засобами світлотіні з урахуванням тональних відношень. Ускладнення та розширення використання художніх матеріалів та технік виконання.

Практика: Складний натюрморт (із п'яти, шести предметів, контрастних за тоном, розміром) на тлі кількох драперій. Складний натюрморт (із шести, семи предметів, близьких за кольором та тоном) на тлі драперій, зібраних у складки. Складний натюрморт (із п'яти, семи предметів з драперіями, де кольорово-тональні відношення наближені). Малюнок живої натури (малюнок постаті в різних позах; портрет).

3. Живопис

Теорія: Вивчення різноманітних технік живопису. Колористичних завдань в живописі. Моделювання складної форми засобами живопису. Практика: Складний натюрморт із предметів побуту з драперіями (наближених за кольором, протилежних за кольором). Пейзажі з натури та за уявою (використання допоміжних матеріалів). Портрет з натури та за уявою (використання начерків та етюдів). Копія з творів класичного мистецтва (портрет, пейзаж, натюрморт).

4. Композиція

Теорія: Відповідність форми змісту твору. Пошук оптимального композиційного задуму шляхом варіативного компонування. Використання зібраного допоміжного матеріалу для виконання композиції. Осмислений

вибір художніх матеріалів та технік виконання відповідно до композиційного задуму.

Практика: Створення композицій за враженням та уявою («В театрі», «Розваги», «Спорт»), Композиції за мотивами мистецтва різних епох і народів: «Печерне мистецтво», «Світ стародавнього Єгипту», «Античний світ», «Стародавня Русь», «Візантійський декор», «Середньоазіатський декор», «Готика», «Ренесанс», «Бароковий світ України», «Час класицизму», «Образ стародавньої Китаю», «Образ Японії», «Модерн»; «Візантійський декор», «Середньоазіатський декор». Портретна композиція: «Образний портрет історичної особи» (за вибором). Пейзаж: «Вітер», «Спалахи сонця». Виготовлення макету, ескізу декорації спектаклю, ескізів костюмів за мотивами драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Монотипія: «Міська вулиця».

5. Скульптура

Теорія: Історія скульптури, як жанру образотворчого мистецтва. Передавання основного характеру об'ємної форми. Вдосконалення навичок ліплення на площині, застосовуючи стилізацію форми. Взаємозв'язок основної форми і додаткових елементів. Перетворення реалістичної форми зображення у декоративну.

Практика: Об'ємне ліплення зображень людей, тварин, квітів. Ліплення стилізованих форм на площині. Ліплення рельєфних зображень: рослинний та геометричний орнаменти.

6. Паперопластика

Теорія: Історія виникнення поняття «квілінг». Особливості виконання квілінгу. Два прийоми виконання. Інструменти та матеріали. Історія техніки айріс-фолдінг. Історія та стилі оформлення листівок, альбомів, записників. Нові техніки витинанки.

Практика: Панно з квілінгу, використовуючи нові техніки. Композиція з використанням техніки айріс-фолдінг. Листівка, альбом або записник

виконаний стилі конкретної історичної епохи. Витинанка з використанням авторського ескізу.

7. Розпис на склі. Вітраж

Теорія: Історія виникнення розпису на склі. Історія виникнення вітражу. Нові матеріалами та технології для виконання розпису на склі. Нові матеріали та технології для виконання імітації вітражу. Стилізація зображення, пов'язана із матеріалами та технікою виконання.

Практика: Створення ескізу для виконання розпису на склі. Створення ескізу для виконання вітражу. Виконання розпису на склі. Виконання вітражу

8. Декупаж

Теорія: Історії техніки декупаж. Технологія та матеріали для створення декупажної композиції. Творчість кращих майстрів декупажу. Поняття про специфіку декоративного образу, як засіб збагачення форми й композиційної організації поверхні.

Практика: Створення ескізу для виконання композиції у техніці декупаж. Декорація предмету інтер'єру за допомогою техніки декупаж.

9. Коллаж

Теорія: Побудови характерної декоративної композиції відповідно до задуму. Поняття текстури та кольору, як засобу досягнення композиційної цілісності та вираження художнього образу.

Практика: Створення ескізу для виконання панно у техніці коллаж. Створення декоративного панно технікою коллажу.

10. Вироби з різних матеріалів

Теорія: Історія виникнення мистецтва Ре-Арту. Техніка виготовлення флористичних композицій з пластмасового посуду.

Практика: Ескіз декоративного предмету інтер'єру або екстер'єру в стилі Ре-Арту. Виконання композиції квітів з термообробленої пластмаси, тканини.

Створення декоративного панно з використанням різних фактур: «Місто», «Ранок», «Село» (за вибором).

11. Психологічні тести-малюнки

Психогімнастика. Психорозвивальні тести-малюнки за участю психолога.

12. Заняття в музеях, відвідування виставок

Підготовка до екскурсії. Відвідування виставок образотворчого мистецтва або музеїв м. Житомира.

Прогнозований результат

По закінченні навчання

Вихованці повинні знати:

- техніку безпеки та правила поведінки в гуртку
- види інструментів, їх властивості та використання;
- основні кольори та їхні особливості;
- прийоми розташування предметів на площині;
- способи відтворення простих предметів;
- способи передавання будови, пропорцій, форми, об'єму предметів;
- способи передавання форми та об'єму предметів засобами світлотіні з урахуванням тональних відношень;
- правила виконання художніх робіт із матеріалів різних видів;
- закони композиції;
- пропорції людського тіла.

- основні види образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва;
- послідовність роботи в різних пластичних техніках;
- послідовність виготовлення та оздоблення виробів.

вихованці повинні вміти:

- підбирати матеріали;

- виконувати шаблони, ескізи та користуватися ними;
- сприймати різноманітність форм та кольорів;
- сприймати малюнок як основу усіх видів образотворчого мистецтва;
- на базі основних кольорів утворювати відтінки;
- передавати кольорами настрій;
- працювати олівцем, пензлем, ножем, стеком;
- виготовляти вироби з різних матеріалів;
- виконувати композиції за програмою та власним задумом;
- використовувати у роботі основні закони композиції;
- користуватися законами лінійної перспективи;
- володіти різними видами розпису;
- зображувати прості предмети;
- працювати з різними матеріалами;
- володіти прийомами вирізування та склеювання;
- створювати прості об'ємні форми.
- аналізувати виготовлені роботи.

Література

1. Авксентьева О. Г., Авдеева І. Д. Українська іграшка. — К.: Мистецтво, 1973.
2. Бочко М. Альбом. Подаруй ми писаночку. — Львів: Каменяр-Гердан Графіка, 2001.
3. Борецька Є. Я., Малюга П. М. Технологія виготовлення легкого жіночого та дитячого одягу. — 2-ге вид., стереотип. — К.: Вища школа, 1992.
4. Горобець І. Твої іграшки. — К.: Веселка, 1970.
5. Декоративно-ужиткове мистецтво: Словник. / За заг. ред. Я. П. Запаска. — Львів: Афіша, 2000. — Т. 1-2.
6. Кочетова С. В. Мягкая игрушка: Игрушки с бисером. — М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2001.
7. Кришталева В. С. Вязание узоров крючком. — М., 1987.
8. Кульська-Крішчечко М. Декоративні в'язані вироби. — К.: Техніка, 1985.
9. Максимова М, В. Азбука вязания. — М.: ПК «Атгач», 1992.
10. Молотобарова О. С. Кружок изготовления игрушек-сувениров. — М Просвещение. 1990.
11. Наулко В. Артюх Л. А., Горлечко В. Ф. Культура і побут населення України: Навч. посібник. — К.: Либідь, 1991.
12. Наш дом. — К.: Час, 1990. — Вьш. 8.
13. Програма гуртка «Фольклорна лялька» / Укл. Л. М. Божко. — К Інститут змісту і методів навчання, 1997.
14. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання 5-9 класи. — К.: Шкільний світ, 2001.
15. Радкевич В. О., Пашенко Г. М. Технологія вишивки: Підручник. — К Вища школа, 1997.
16. Традиційне й особистісне у мистецтві / За заг. ред. М. Селівачова. — К.: УЦНК «Музей Івана Гончара», 2002.
17. Українська народна іграшка. — Львів, 1980.
18. Хазенбанк В., Хениш З, Сделай сам. — Берлин: Фольк унд Биссен, 2008.